

Název opatření **Podpora žáků při formování žákovské skupiny**

Oblast podpory

Popis opatření

Interakce v jakékoli skupině lidí, kteří jsou delší dobu pohromadě, se zákonitě vyvíjí. Vývoj skupin (školních tříd) v čase se řídí popsányými zákonitostmi. Jejich znalost nám (učitelům) pomáhá při vědomé práci s formováním žákovských skupin.

Sociální psychologové, popsali proces vývoje skupin v jednotlivých fázích. Mně se, při práci na základní škole, díky své jednoduchosti prakticky nejvíce osvědčil model Bruce Wayne Tuckmana¹. Smyslem podpory formování skupiny žáků je průběh jednotlivých fází podpořit a „kultivovat“. Dosáhne-li konkrétní třída kterékoli z níže popsanych fází vývoje skupin v čase, neznamena to, že nemůže sestoupit zpátky. Někdy stačí například příchod nového žáka nebo odchod žáků na víceleté gymnázium a třída se rázem ocitá o jednu či několik úrovní níže, než byla.

Níže jsou uvedeny jednotlivé fáze vývoje skupiny (školní třídy)² v čase společně s praktickými tipy pro vedení skupiny a doporučeními pro zaměření aktivit, které je užitečné v dané fázi zařadit.

1. Formování skupiny (školní třídy)

Znaky skupinové dynamiky

- Žáci skupiny mají na základě rozdílné minulé zkušenosti odlišná očekávání toho, co se má ve skupině dít
- Žáci se navzájem neznají, nic o sobě navzájem nevědí
- Žáci jsou zcela závislí na vnějším vedení

Cíle intervencí učitele

- Nastavit základní pravidla zvyšující pocit bezpečí žáků ve skupině (Oslovujeme se křestními jmény; Když někdo mluví, necháme ho nejprve domluvit, než sami něco řekneme; Pokud chceme komentovat něco, co někdo řekl/udělal, mluvíme za sebe)
- Neprodleně reagovat na porušování pravidel žáky (formou zpětných vazeb, neútočících na žákův sebeobraz a vedoucích je k sebeřízení (viz opatření č. X Zvládání/ facilitace náročného chování)
- Umožnit seznámení žáků mezi sebou (seznamovací aktivity a aktivity typu ice-breaker³)
- Umožnit žákům transparentně zveřejnit svá očekávání a obavy od nově vznikající skupiny (třídy)

¹ Např. In.: BELZ, Horst a SIEGRIST, Marco. *Klíčové kompetence a jejich rozvíjení: východiska, metody, cvičení a hry*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001. 375 s. ISBN 80-7178-479-6.

² Volně citováno a výrazně doplněno dle: BELZ, Horst a SIEGRIST, Marco. *Klíčové kompetence a jejich rozvíjení: východiska, metody, cvičení a hry*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001. 375 s. ISBN 80-7178-479-6.

³ Podrobněji In: DUBEC, Michal. *Adaptační (stmelovací) soustředění: kurz osobnostní a sociální výchovy pro žáky 6. ročníku ZŠ a primy gymnázia*. Vyd. 1. Praha: Projekt Odyssea, 2007. 49 l. ISBN 978-80-87145-22-7.

2. Boj o moc ve skupině (školní třídě)

Znaky skupinové dynamiky

- Žáci soupeří o postavení a vliv ve skupině
- Začínají vznikat podskupiny
- Žáci se začínají navzájem kritizovat

Cíle intervencí učitele

- Reagovat (ideálně zpětnými vazbami viz opatření č. X Zvládání/ facilitace náročného chování) na jakékoli chování žáků, které poškozuje jejich vzájemné vztahy (například: oslovování se hanlivými přezdívkami; komentování promluv druhých; brání si věcí druhých bez dovolení; posmívání se druhým za odlišnosti (oblečení, vzhled); pokračování v chování, které někomu vadí, přes jeho upozornění; pomlouvání druhých; ...). V této fázi vývoje je opakované reagování na výše popsaná chování nutností, jinak se z nich totiž stávají „nepsané normy“, se kterými je potom mnohem těžší práce.
- Doplnovat průběžně v úvodu nastavená pravidla (konkrétně viz výše) o nová, vzniklá na základě konkrétních (v předchozí odrážce popsaných) situací. Konkrétně například: Když mi něco vadí na chování spolužáka, řeknu to přímo jemu;
Mám-li nějaký komentář k tomu, co někdo říkal, řeknu to adresně jemu a nahlas;
....
- Vést žáky v konkrétních situacích (viz první odrážka) k popisnému k pojmenovávání toho, co se děje a jaké to v nich vyvolává emoce

3. Důvěrnost a intimita, vyjasnění pozic a rolí

Znaky skupinové dynamiky

- Žáci se přestávají chovat přehnaně konkurenčně
- U žáků se pomalu se rozvíjí pocit sounáležitosti se skupinou
- Ve třídě začínají fungovat vlastní pravidla
- Třída se v některých situacích začíná řídit sama (není závislá na vedení učitele)
- Vzniká poměrně stálá struktura neformálních pozic a rolí

Cíle intervencí učitele

- Přenášet odpovědnost za dění ve skupině na žáky
- Používat méně řízení a více vedení – podporovat odpovědnost a samostatnost (proces vedení a popis řízení konkrétně viz opatření č. X Zvládání/ facilitace náročného chování)
- Rozvíjet znaky skupinové identity (rituály, společné artefakty, ...)
- Vést žáky k formulaci nových pravidel chování na základě konkrétních událostí, které proběhly ve skupině

4. Diferenciace jednání

Znaky skupinové dynamiky

- Žáci se identifikují se skupinou (třídou)
- Žáci si navzájem akceptují své odlišnosti (vzhled, oblečení, zájmy ...)
- Třída je plně schopná se řídit
- Jednotliví žáci jsou ochotní věnovat čas a energii pro skupinu
- Žáci jsou schopní provádět jednoduché intervence v případech nefungování společných pravidel
- Ve skupině (třídě) se díky neotevřené komunikaci začínají v některých členech „střádat“ křivdy, které během společné historie utrpěli

Cíle intervencí učitele

- Oceňovat (ideálně zpětnými vazbami viz opatření č. X Zvládání/ facilitace náročného chování) jakékoli prosociální chování žáků například: zastávání se druhých, otevřenou komunikaci, pomáhání druhým,
- Používat participativní styl vedení skupiny (třídy). Při tomto stylu vedení klademe žákům otevřené otázky. Používáme 2. osobu, ať už mluvíme ke skupině („co navrhuje?“) nebo k jednotlivci („jak zařídíš, aby...“). Sami nedáváme vlastní návrhy. Řešení necháváme na skupině.
- Vést žáky k pravidelnému zveřejňování křivd, které během společného života utrpí. Při této práci je nutné používat zobecňování (cílem není viníka, ale popsat konkrétní chování) a popisný jazyk. Konkrétněji například v Dubec 2007 – aktivita Praní prádla str. 45⁴)

5. Rozdělení a rozpuštění, rozchod

Znaky skupinové dynamiky

- Žáci prožívají neklid z rozpadu skupiny (třídy)
- Žáci prožívají životní změnu spojenou s přechodem na jinou školu (často jiný stupeň školy – gymnázium či střední škola)
- Žáci vzpomínají na zážitky, které získali během společné historie skupiny

Cíle intervencí učitele

- Umožnit žákům, aby si zformulovali, co jim společný život ve třídě „dal a vzal“
- Zprostředkovat žákům rituál, který jim usnadní přijetí změny spojené s rozpadem skupiny (třídy)
- Zprostředkovat žákům možnost dohody udržení kontaktů (vztahů) i po rozpadu skupiny (výměna kontaktů, případná dohoda neformálního setkávání se, ...).

Čemu pomáhá

- *Nastavení kooperativní atmosféry ve třídě, postaveném na cílených intervencí do jednotlivých fází vývoje skupiny (třídy) v čase.*

Aplikace opatření a specifikace podmínek

Jak se aplikuje, postup zavedení a postup vlastní realizace

Viz popis cílů intervencí učitele. Vhodnou půdu pro provádění výše popsaných intervencí představují pravidelné třídnické hodiny nebo adaptační soustředění. Ta je užitečné realizovat zejména při jakékoli významnější změně složení skupiny (třídy). Detailní popis

⁴ DUBEC, Michal. *Třídnické hodiny: metodika práce třídního učitele s tématy osobnostní a sociální výchovy*. Vyd. 1. Praha: Projekt Odyssea, 2007. 82 s. ISBN 978-80-87145-20-3.

cílů, principů a aktivit adaptačních soustředění obsahuje publikace adaptační (stmelovací) soustředění (Dubec 2007).

Na co klást důraz (např. rizika a překážky zavedení)

Rizika

- Jako hlavní riziko vidím náročnost některých výše popsaných intervencí z hlediska znalostí a dovedností toho, kdo je provádí. Na základě vlastních zkušeností se domnívám, že při provádění cílených intervencí do jednotlivých fází vývoje konkrétní skupiny (třídy) v čase, je vyžádaná supervize základní podmínkou zdokonalování se.

Překážky

-

Příklad dobré praxe, drobná případová studie

Metodické zdroje, odkazy, odborná literatura

BELZ, Horst a SIEGRIST, Marco. *Klíčové kompetence a jejich rozvíjení: východiska, metody, cvičení a hry*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001. 375 s. ISBN 80-7178-479-6.

DUBEC, Michal. *Adaptační (stmelovací) soustředění: kurz osobnostní a sociální výchovy pro žáky 6. ročníku ZŠ a primy gymnázia*. Vyd. 1. Praha: Projekt Odyssea, 2007. 49 l. ISBN 978-80-87145-22-7.

DUBEC, Michal. *Třídnické hodiny: metodika práce třídního učitele s tématy osobnostní a sociální výchovy*. Vyd. 1. Praha: Projekt Odyssea, 2007. 82 l. ISBN 978-80-87145-20-3.

KOŽNAR, Jan. *Skupinová dynamika*. Praha: SSNV, 1986.

Projevy/ překážky v učení a zapojení, na které opatření reaguje

Výpis překážek

-

Cílové skupiny/ příčiny

MŠ/ 1.st.ZŠ/ 2.st.ZŠ/ SŠ

Výpis příčin SZn

-

Varianty opatření dle stupňů podpory

Stupeň 1:

Stupeň 2:
Stupeň 3:
Stupeň 4:
Stupeň 5: